

شناخت و اهمیت تالاب‌های شهری

سیما سفیدیان

دانشجو دکتری محیط‌زیست، دانشگاه علوم کشاورزی
و منابع طبیعی گرگان

تالاب‌ها اکوسیستم‌های مهمی در سطح جهان هستند. با این حال، این زیستگاه‌ها به واسطه شهرنشینی تهدید می‌شوند. بیش از ۵۰ درصد جمعیت جهان در شهرها ساکن هستند، تخلیه و پر کردن تالاب‌ها و تأمین زمین برای مناطق مسکونی و زیرساخت‌های شهری یکی از بزرگ‌ترین علل از دست رفتن این نوع تالاب‌هاست (Mackintosh and Davis, 2013).

تالاب‌های شهری مناطقی هستند که به صورت فصلی یا دائمی آبیگری می‌شوند. این تالاب‌ها در مرزهای شهری، به عبارتی در داخل و یا اطراف و حومه‌های شهر قرار دارند و شامل رودخانه‌ها و دشت‌های سیلابی، دریاچه‌ها، باتلاق‌ها و همچنین انواع ساحلی مانند تالاب‌های شور، مانگرو و صخره‌های مرجانی می‌شوند (Ram-sar handout, 2018). نکته قابل توجه این است که تالاب‌ها به ندرت در انزوا از سایر آبراه‌ها تشکیل می‌شوند. این نوع از تالاب‌ها می‌توانند طبیعی، انسان‌ساخت یا ترکیبی از هر دو باشد.

▲ پارک تالابی در هنگ‌کنگ
نمونه‌ای از یک تالاب شهری

ارزش‌ها و کارکردها

تالاب‌های شهری برای انسان از ارزش بیشتری نسبت به تالاب‌های غیرشهری برخوردار است. از جمله خدمات اکوسیستمی تالاب‌های شهری می‌توان به حذف آلودگی فاضلاب، کنترل سیل، حمایت از تنوع زیستی، تسریع کربن اشاره کرد (Mackintosh and Davis, 2013). همچنین آن‌ها سبب کاهش خطر آتش‌سوزی و حفاظت در برابر فرسایش رودخانه‌ها و خطوط ساحلی می‌شوند. تالاب‌های شهری و گیاهان آن می‌توانند در ماه‌های تابستان تأثیر خنک‌کنندگی در مناطق اطراف داشته باشند و همچنین سپری در برابر بادهای قوی باشند و از این طریق اقلیم محلی را تحت تأثیر قرار دهند. تالاب‌ها همچنین می‌توانند با ایجاد فضاهای سبز شهری که باعث جذابیت و زیبایی می‌شوند، تنوع چشم‌انداز و فرصت‌های تفریحی بیشتری را فراهم کنند و به رفاه جامعه کمک کنند. آن‌ها همچنین می‌توانند به حفظ میراث فرهنگی، ارزش‌های معنوی و زندگی روزمره مردم بومی کمک کنند. علاوه بر این، تالاب‌ها فرصت‌های آموزشی را به راحتی قابل دسترسی برای یادگیری در مورد محیط‌زیست فراهم می‌کنند (Ramsar handout, 2018; Boyer and Polasky, 2004).

تهدیدات

از آنجایی که تالاب‌های شهری در درون شهر و یا حومه آن واقع شده‌اند، اثرات فعالیت‌های انسانی بیش از سایر تالاب‌های خارج شهری بر آن‌ها مشهود است و معمولاً این مخاطرات به طور مستقیم بر آن‌ها اعمال می‌شوند. از جمله این تهدیدات می‌توان به تخریب زیستگاه (به دلیل توسعه و ساخت و ساز، جاده‌ها، گود برداری و نظایر آن)، تغییر رژیم آب (به دلیل احداث سد‌ها / موانع، تغییر مسیر، استخراج آب، و غیره)، انتشار آلودگی (به دلیل انباشت زباله، فاضلاب، نفت و دفع مواد شیمیایی، آفت‌کش‌ها و سموم پخش در هوا و ...)، از دست دادن تنوع زیستی به دلیل معرفی گونه‌های بیگانه (علف‌های هرز، آفات و حیوانات خانگی) و سایر تغییرات اکوسیستم (به‌عنوان مثال تغییر رژیم‌های آتش‌سوزی و تغییرات در شوری و ...) اشاره کرد (Ramsar handout, 2018).

احیا و ترمیم آن‌ها ارائه شود تا طیف گسترده‌ای از خدمات اکوسیستمی را برای مردم و تنوع زیستی ارائه دهند. همچنین، باید فرایندهای برنامه‌ریزی و اقدامات عملیاتی در حفاظت از تالاب‌ها و استفاده خردمندانه شهرداری‌ها از این تالاب‌ها صورت گیرد که از جمله آن‌ها می‌توان به ارزیابی اثرات مستقیم و غیرمستقیم محیط‌زیستی تالاب‌های شهری و حفظ و یا افزایش کارکردهای اکولوژیکی تالاب‌های شهری و نیمه‌شهری و حفاظت از آن‌ها در مقابل تأثیرات منفی افزایش مصارف شهری محصولات و خدمات اکوسیستم تالاب یاد کرد (Ramsar Convention Secretariat, 2010). در مجموع، حفظ کارکردهای این تالاب‌ها می‌تواند تضمین‌کننده حمایت از تنوع زیستی و نیز موجودیت شهری پایدار باشد.

در داخل شهر قرار گرفته و در این سال‌ها شاهد افزایش بی‌سابقه جمعیت در شهر رشت بوده‌ایم و این حجم انبوه جمعیت، موجب گردیده تا به نسبت تالاب‌های دیگر، این تالاب با مشکلات بیشتری مواجه شود که می‌توان به ساخت‌وساز در حریم تالاب اشاره کرد. همچنین، ورود فاضلاب و هجوم گیاهان آب‌دوست (مانند آزولا) به این تالاب از جمله عوامل تهدید این تالاب به شمار می‌رود، تا آنجا که به جایگاه دفع زباله تبدیل شده است (اکبری پور سلیمی و رادمنش، ۱۳۹۲).

جمع‌بندی:

اهمیت تالاب‌های درون‌شهری به اندازه‌ای است که کنوانسیون رامسر شعار سال ۲۰۱۸ را «تالاب‌ها برای آینده شهری پایدار» قرار داده است. بررسی وضعیت تالاب‌های شهری حائز اهمیت است و در صورت لزوم باید طرح‌هایی برای

۱. اکبری پور سلیمی، شایان و فریدون رادمنش. ۱۳۹۲. از زباله‌دانی تا تفرجگاه نمونه موردی تالاب عینک رشت، اولین همایش حفاظت از تالاب‌ها و اکوسیستم‌های آبی ایران.

2. Boyer, T., & Polasky, S. (2004). Valuing Urban Wetlands: A Review of non material valuation Studies. Wetlands, 24(4), 744-755.

3. Mackintosh, Tand Davis, J. 2013. The importance of urban wetlands, In Paul, S. (Ed). Workbook for managing urban wetlands in Australia. Sydney Olympic Park Authority

4. Melbourne Water (2013). 'Sites of Biodiversity Significance.' Available at http://www.melbournewater.com.au/content/rivers_and_creeks/our_programs_and_projects/river_health_programs/sites_of_biodiversity_significance.asp?bhcp=1 [Accessed 6 July 2013].

5. Ramsar Convention Secretariat, 2010. Wise use of wetlands: Concepts and approaches for the wise use of wetlands. Ramsar handbooks for the wise use of wetlands, 4th edition, vol. 1. Ramsar Convention Secretariat, Gland, Switzerland.

Ramsar handout, 2018 Available at <http://www.worldwetlandsday.org/>

نمونه‌هایی از تالاب‌های شهری تالاب شهری در ملبورن، استرالیا

قبل از استقرار اروپایی‌ها، تالاب‌ها و باتلاق‌های زیادی در منطقه کنونی شهر ملبورن وجود داشت که در آن روابط فراوانی از زندگی پرندگان به چشم می‌خورد. بزرگ‌ترین تالاب در ملبورن Caramm Carrum Swamp بود. این تالاب در قسمت شرقی خلیج پورت فیلیپ واقع بود. طول آن ۱۵ کیلومتر، حداکثر عرض ۵ کیلومتر و مساحت ۴۰۰۰ هکتار بود. با افزایش جمعیت ملبورن، فشار برای خدمات مسکن، جاده، تأمین آب و دفع زباله افزایش یافت. در عرض ۵۰ سال هیچ بخشی از ملبورن وجود نداشت که به نحوی توسعه‌نیافته باشد. زهکشی

باتلاق‌های طبیعی و سایر تالاب‌ها آغاز شد. اما همه تالاب‌ها نابود نشدند و بعضی از آن‌ها برای حفاظت از سیل‌های احتمالی حفظ شدند. در سال ۲۰۰۱ آن‌ها به‌عنوان تالاب‌های بین‌المللی در کنوانسیون رامسر نام‌گذاری شده‌اند و جز بزرگ‌ترین تالاب‌های طبیعی باقی‌مانده در پورت فیلیپ و وست‌ترین هستند. سایر تالاب‌های ایجاد شده در شبکه آبی ملبورن، عمدتاً برای حفاظت از کیفیت آب در آب‌های دریافتی خلیج پورت فیلیپ ساخته شده است، مانند دریاچه Cherry.

آن‌ها علاوه بر جلوگیری از سیل در حوضه‌های محلی، با افزایش نفوذ ناپذیری زیرساخت‌های شهری (جاده‌ها و ساختمان‌ها) موجب بهبود شبکه هیدرولوژی می‌شوند. به همین ترتیب نقش حیاتی در کاهش اثرات محیط‌زیستی شهرنشینی حوضه آبخیز اجرا می‌کنند. علاوه بر این آن‌ها زیستگاه‌های مهمی را برای حیات‌وحش و مکان‌هایی برای تفریح مردم محلی و راهی برای شناخت بیشتر از محیط اطرافشان فراهم می‌کنند. (Melbourne Water, 2010).

تالاب شهری در رشت، ایران

تالاب عینک بزرگ‌ترین تالاب شهری ایران و دومین تالاب بزرگ استان گیلان است. این تالاب در غرب شهرستان رشت واقع است. تالاب گستره غربی شرقی دارد و به دلیل آن‌که در عکس‌های هوایی شبیه عینک است به این نام خوانده می‌شود. این تالاب یکی از مناطق گردشگری مهم در شهر رشت به حساب می‌آید. شرایط تالاب عینک نسبت به تالاب‌های دیگر استان گیلان اندکی خاص است از آن لحاظ که این تالاب

